

ÖZGE ERSU GEZİ YAZILARI

Matador ve Boğaların Sessizliği

İspanya'da Güreşlerin Karanlık Geleceği
2006, Valencia İspanya

Değerli Dostlar,

Ülkemizdeki geleneklerin zamana, değişen alışkanlıklara karşı koyamayarak kaybolmaya başlaması bizi hep üzer ve neler yapılabileceği üzerine kafa yorabiliriz. Aslında durum sadece bizde böyle değil. Diğer ülkelerde de, yok olmaya başlayan milli değerlerini nasıl kurtaracaklarını tartışıyorlar.

Geçenlerde Herald Tribune'da okuduğum bir yazıdan hareketle, çoğunuzun ilginç bulacağı bir konuyu dikkatlerinize sunmak istiyorum, İspanya'daki boğa güreşleri. Artık gösteri bulmak zorlaşıyor. Avrupa Birliği kuralları, hayvan hakları dernekleri İspanya'yı sıkıştırıyor. Her geçen gün biraz daha unutulmuşluğa mahkum olan, yüzyıllar öncesine dayanan bu törensel gösterinin ardındaki gerçekleri gelin anlatayım size.

Tüm dünyada olduğu gibi, İspanya’da da değişen değer yargıları ve modern yaşam, gelenekleri hızla değiştiriyor. Bu değişimden, kökeni yüzyıllarca öncesine dayanan boğa güreşleri ve ülkedeki yüzlerce arenanın en prestijli ve en ünlüsü *Madrid Las Ventas* ta payını almış durumda.

Eski matador, efsanevi boğa güreşçisi Juan Belmonte’nin torunu ve Las Ventas’ın müdürü Juan Carlos Beca Belmonte, - **“Eskiden bir poster asmamız yeterliydi... İnsanlar koşarcasına gelirdi,”** diyor. **“Şimdi biz seyirci peşinde koşuyoruz.”**

Belmonte, artık pelerin sallamak yerine bilgisayarının faresini tıklayarak, güreşlerin televizyonlarda yayınlanabilmesi için sponsor bulmaya ve meraklıları yeniledikleri Internet sitesine yönlendirmeye çalışıyor. Aslında günler geçtikçe sponsor bulmak zorlaşmakta : Uluslararası kuruluşlar müşterilerini bu tür vahşi bir gösteriyi destekliyor olmaya pek ikna edemiyorlar açıkçası.

Boğa güreşini zevkle izleyen kitle artık iyice yaşlanmış durumda. Las Ventas’ın izleyici ortalaması elli yaş ve neredeyse tamamı erkek. Ülkedeki tüm organizatörler günümüzde dedelerin eskiden olduğu gibi torunlarını güzelce giydiren ellerinden tutarak boğa güreşlerine getirmediğinden yakınıyor. Artık, herkesin kendini göstermeye ve birbirini görmeye geldiği ender birkaç festival dışında, koltukların sadece dörtte biri doluyor.

Boğa güreşi dediğimizde, *Ernest Hemingway*’i anmadan geçemeyiz. Gösterileri her zaman, türlü yiyecek ve içecek ikramlarının da olduğu gölgeli ve serin lüks locasından izlerdi. Bence yazarın sanat yaşamındaki en önemli kırılma noktalarından biri 1932 yılında *‘Death in the Afternoon’ (Öğleden Sonra Ölüm)* adlı romanının yayımlanmasıdır. Hemingway aslında bir boğa güreşi fanatığı. Zaten bu romandan önce yazdığı *‘The Undefeated’ (Yenilmez)* ve *‘The Sun Also Rises’ (Güneş Yine Doğar)* adlı hikayelerinde *‘Corrida de Toros’* hakkında ne kadar derin bir bilgiye sahip olduğunu sergiliyor.

Bu kitabı önce altlarına küçük notlar ilâştireceği resimli bir belgesel olarak düşünmüş. Ama aylar geçtikçe neredeyse bin beş yüz boğanın yok olmasına ve onlarca matadorun ölümüne tanıklık ettikçe, kitap neredeyse yazarın kendi deyişi ile, boğa güreşi üzerine yazılmış en kapsamlı İngilizce referans haline gelmiş. Düşünsenize, üç yüz sayfalık kitapta seksen resim, üç indeks ve boğa güreşi terimleri sözlüğü yer alıyor.

Bin dokuz yüz yirmili yılların iyi ve kötü neredeyse tüm matadorlarının derin incelemesinin, birçok ünlü boğanın soy bilgilerinin, matadorların ve onları çılgıncasına destekleyen kalabalığın sosyal ve psikolojik çözümlemesinin yer aldığı kitabı bitirdiğinde ise, Hemingway çok sevdiği boğa güreşlerini bir spor gibi görmeyi bırakıp sonuçta *‘trajedi’* olarak nitelendiriyor.

Eskiden tam bir görsel şölen olarak görülen, İspanyol gazetelerin kültür eklerinde ayrıntılı olarak irdelenen güreşlere hala gelmeye devam eden fanatik bir kitle var aslında. Oysa İspanya sınırları içindeki özerk bölge Katalunya artık bu gösterileri yasaklamayı ciddi olarak düşünüyor. Şehir turlarında *Montjuic*’e çıkmadan önce geçtiğimiz *Plaza de España*’da bulunan Arena, artık alt kısımları kesilerek askıya alınmış durumda ve çok yakında üst dokusu bozulmadan modern bir alışveriş merkezi haline getirilecek. Tahta sıralara oturup güneş altında bu kanlı gösteriyi izlemek, Katalan’ların hafta sonu planları arasında artık yer almıyor.

Boğa Festivali Yaşatma Derneği Başkanı *Luis Corrales*, - **“Eskiden gidebileceğimiz ya bir futbol maçı ya da boğa güreşi vardı,”** diyor. **“Veya yalnızca sinema. Oysa şimdi kendimizi, çocuklarımızı ve torunlarımızı eğlendirecek o kadar olanak var ki...”**

Doğrusunu söylemek gerekirse, sorun Dvd filmler ve herkesin uzaktan kumandasının altındaki yüzlerce kanal televizyon da değil. İşadamı ve Valencia Arenası eski müdürü *Alejandro Saez*'in *Gallup Poll*'a 1971 ile 2002 yılları arasındaki veriler göz önüne alınarak yaptırdığı araştırmada, son otuz yıl içerisinde *'herhengi bir düzeyde'* güreşler ile ilgisi olduğunu söyleyenlerin oranı, yüzde altmışlardan yüzde otuzlara inmiş durumda. Hele yirmi dört yaşın altındakiler için, bu ilgi yüzde on yedilere kadar düşüyor.

Tüm bu değişen zevkler karşısında İspanyol devlet televizyonu da yayın saatlerinde 1999 senesinden beri yüzde yirmilik bir kesintiye gitmiş durumda. Önümüzdeki senelerde de kademeli olarak bu kesintinin arttırılacağını söylüyorlar. İspanyol radyolarının en ünlü boğa güreşi sunucusu *Paco Delgado*, artık ülkenin en önemli iki özel televizyon kanalının gösterileri yayınlamayı tümüyle durdurduğunu belirtiyor.

Aslında, politik açıdan da durum pek parlak değil. Yine Katalunya on dört yaşından küçüklerin boğa güreşlerini seyretmesini kesinlikle yasaklamış durumda. Biraz önce değindiğim *Saez Raporu*'nda bölgedeki Katalan'ların neredeyse yüzde seksen ikisi bu tür gösterileri *'vahşi'* buluyor. Buna karşılık bazı arena yöneticileri, gençlerin İspanya'nın adeta sembolü olmuş bu güreşleri yakın geçmişlerindeki diktatör *Francisco Franco y Bahamonde Franco*'nun bağnazlığı ve tutuculuğu ile özdeşleştirdiklerinden yakınıyorlar.

Diğer taraftan Katalunya dışındaki bölgelerde gösteriler devam ediyor. Son on yıldaki gösteri sayısı yedi yüzlerden bin iki yüzlere tırmanmış durumda. Bunun en büyük nedeni bin dokuz yüz seksenlerde kurulan ve devlet destekli tam on bir boğa güreşi okulundan mezun olan genç matadorların *'staj'* yapabilmelerini sağlamak.

Arenaların neredeyse tamamını yerel yönetimler kontrol ediyor ve arena kiralayacak oldukları zaman, yatırımcılardan bir yılın tüm programını istiyorlar. Yine Saez Raporu'na göre, güreşlerin yetmiş bin kadar İspanyol vatandaşına iş sağladığını da göz ardı etmemeliyiz. Aynı zamanda bu sektör tüm ülkeye yayılan bin iki yüzün üzerindeki boğa yetiştiricisinin de *'tüketim'* merkezleri. Önemli olan burada arz ile talep arasındaki dengeyi bulabilmek elbette.

İspanya'ya dağılmış bulunan altı yüzün üzerindeki arena yöneticisi gençleri tribünlerde görebilmek ve gelirlerini artırabilmek için kolları sıvamış durumda. Konserler düzenliyor, arenaların üstünü kapatarak kış aylarında da kullanıma açık tutmaya çalışıyor, hatta boğaları öldürmek yerine onların boynuzları üzerinde taklalar atan akrobatları gösterilere çıkartıyorlar. Bazı küçük arenalar ise adeta bir film yıldızı kadar ünlü olan yaşayan efsane matadorları kiralityorlar. Yetersiz kaldıkları zamanlarda pazarlama ve finans kuruluşlarının kapısını çalmaktan çekinmiyorlar.

Madrid Las Ventas arenası yöneticilerinden yetmiş iki yaşındaki *Jose Antonio Martinez Uranga*, aynı zamanda Real Madrid Futbol Kulübü yönetim kurulu üyesi. Arenayı şimdilik bir emlak kuruluşu ile ortak idare ediyor.

- **"Değişim, bizim yaramasa da, zorunlu"** diyor. **"Hep geçmişe demir atmış şekilde yaşayamazsınız..."** Yine Madrid'deki *IESE İş Yönetimi Okulu* ve *MIT (Massachusetts Institute of Technology)* eğitimcilerinden *Brian Subirana* da - **"Hayat tarzındaki değişiklikler, aslında bir yarış gibidir, yaptığınız işte daha yaratıcı ve daha etkili olmalısınız."** saptamasını yapıyor.

Bana sorarsanız, boğa güreşi endüstrisi aslında yakın geçmişe kadar yaratıcılık, değişim ve verimlilik kelimelerinden habersizdi. Endüstri derken neredeyse her gelir ve giderin nakit olarak ödendiğini, muhasebesinin bilgisayarsız yapıldığını da belirtmeliyim. Madrid Las Ventas'ın avukatı *Jose Maria Garcia-Lujan*, - **"Musluk akarken, kimse bir şey dokunmak istemez"** diyerek özetliyor eski durumu.

Peki, gerçekten durum bu kadar umutsuz mu? Evimizin kapısını çalan sütçülerin yerini marketten aldığımız karton kutular almışken, boğa güreşlerini de böylesine bir son mu bekliyor?

Bardağın dolu kısmına sektörden ekmek yiyenlerin gözü ile baktığımızda, İspanya'daki altı yüz arenanın en ünlü altmış tanesinin yılda yaklaşık altı ile on milyon arası seyirci çektiğini görüyoruz. Örneğin Madrid'deki *San Isidro Festivali* neredeyse bir uluslararası tenis turnuvası kadar seyirci çekebiliyor. Bu, politikacıların en sevdiği ortamlardan biri, üstelik önemli kişileri de biletlerle ve farklı uygulamalarla tavlama için uygun. Bu tür organizasyonlarda biletler zaten gösteri günü gelmeden satılıp bitiyor.

Oysa gelecek gösteriler için yatırım yapmak bir yana, uzmanlara göre yerel yönetimler ile yapılan kısa süreli kontratlarda bile kârlılık iyice azalmış durumda.

Üstü açılır-kapanır bir düzenek ile neredeyse tüm yıl boyunca sadece boğa güreşleri için değil, spor karşılaşmaları için de uygun hale getirilen Madrid'deki *Palacio de Vistalegre*'nin yöneticisi, aynı zamanda Madrid'deki *IE Yönetim Fakültesi*'nde gösteri yönetimi öğretmenliği yapan *Juan Ignacio Carbonell*'e göre maliyetler çok yüksek, buna karşın gelirler çok düşük. Carbonell birçok arenanın zararda olduğunu vurguluyor.

Valencia gibi üst düzeydeki bir arenada boğa güreşi düzenlemeye çalışmanın açılış bedeli iki yüz kırk bin Euro. Yaklaşık iki yüz bin Euro yalnız iki kalem için harcanıyor: İlki boğaların satın alınması. Boğa başına yetiştiricisine göre yedi bin ile otuz bin Euro arası ücret ödeniyor. Diğer büyük harcama ise matadorlara ve ekibine gidiyor.

Örneğin, *El Juli* gibi çok ünlü bir matador kapıyı üç yüz kırk bin Euro'dan açıyor. Bu durumda fiyatları dört Euro'dan başlayıp yüz on beş Euro'ya kadar çıkan yerlerin en az yüzde yetmiş beşinin satılarak doldurulması gerekiyor. *Garcia Lujan*'a göre, Madrid arenası da diğerleri gibi San Isidro gibi festivaller süresince önceden yirmi dört adet gösteri paketini satarak tüm yılın zararını karşılamaya çalışıyor.

Bu tablo karşısında Carbonell bu törensel gösteriyi devam ettirmek üzere, şu anda yaklaşık seksen alt bölüme ayrılmış bulunan sektörün birleşmek zorunda kalacağını, bu birleşmenin boğa yetiştiricilerinden arena yönetimine, matador eğitiminden ilgili her kısmı kontrol eden şirketlere kadar uzanacağını ve neticede piyasada yalnızca üç dört büyük ismin kalacağını öngörüyor. Bu birleşime kadar bu geleneksel gösteriyi yirmi birinci yüzyıl zevklerine uydurabilme çabaları sürüyor.

Fransa *Nimes*'de yılların arena müdürü *Simon Casas* gösteriye yeni bir artistik yön vermeye çalışıyor : *Miquel Barcelo* gibi ünlü çağdaş sanatçılara poster tasarımı siparişi veriyor, İspanya'daki boğa güreşlerini filme çeken ekiplerin başına danışman olarak film yönetmenlerini getiriyor.

Casas'a göre, bin dokuz yüz seksen'den beri *Nimes Festivali* seyirci sayısı üçe katlanarak yüz elli bine kadar çıkmış durumda. Bir gün de, Picasso konulu bir gösteri yapacağını söylüyor.

Valencia arenasında Saez, sektörün içinden gelenler ile güçleri birleştirerek iki bin bir senesinde gençlerin dikkatini gösterilere çekebilmek için bilet fiyatlarının çok aşağı çekilmesinden, arena içinde bir kokteyl bar kurulmasına, tatili çağrıştıran ve sahilde güneşlenen boğa afişleri ile yapılmış mizahi kampanyalardan kapağında George Clooney'in de olduğu boğa güreşi dergilerine kadar birçok yöntem deniyor.

Zaman zaman, Kolombiya asıllı şarkıcı *Shakira*'nın katıldığı veya Flamenco yıldızı *Sara Baras*'ın renklendirdiği gösteriler de karşımıza çıkıyor. Saez - **"Amacım, küçücük bir alanda sıkışık kalmış bir gelenek yerine, güreşleri günümüz insanının yaşamında belli bir yere oturtmak"** derken, *Woody Allen* ve *Bill Murray* ile yapılmış boğa güreşi konulu röportajların yer aldığı dergilerinin sayfalarını karıştırmaya devam ediyor. Dört senelik dönemde ilk kez son altı aydır kâra geçtiğini belirterek, bir gün şansını Madrid'de deneyeceğini söylüyor. Aklında hep günümüz futbol yıldızlarının röportajları gibi ünlü matadorlar ile yapılan söyleşilerin hayali var...

Boğa Güreşlerini Koruma Derneği Başkanı Corrales bile, modernleşmenin gereğini vurguluyor.

- “Örneğin, neden gösteriler daha uygun bir zamanda yapılmasın? Pazar öğleden sonra ölüm, biraz haftasonu keyfini kaçıran bir söylem. Perşembe akşamları nasıl?”

- “Yazın, herkes uzaktaki yazlıklara, sahillere gidiyor” diyor Corrales. - “Eğer Barcerlona’nın kırk kilometre dışındaki yazlığınızda iseniz, viskinizi yudumlarken aklınıza gelecek en son şey şehirde boğaları görmeye gitmek olacaktır” saptamasını yapıyor.

Bana da bu Avrupa’nın en çekici ülkelerinden İspanya’da, ister Barcelona ya da Madrid’de, ister Endülüs’ün bağrında veya Toledo ile Valencia’da gezi yaparken, sessiz ve kapalı bir arenanın önünden geçtiğimizde veya beş dakika fotoğraf molası verdiğimde, tüm yukarıdaki konulardan birkaç cümle ile söz etmeye çalışmak, neden boğa güreşlerinin artık zor düzenlendiğini kısaca anlatmak kalıyor geriye.

Yararlanılan Kaynaklar

Les Vieilles Villes d'Espagne Notes et Souvenirs

Albert Robida

The Story of Spain The Bold and Dramatic History of Europe’s Most Fascinating Country

Mark Williams, Santana Books

Death in the Afternoon Jonathan Cape Collected Edition

Ernest Hemingway :: ISBN 0224035126

Aging Bull Plazas Struggle

Dale Fuchs, International Herald Tribune Weekend Business, 25 Mart 2006